

**MAKTAB AMALIYOTCHI PSIXOLOGLARINING ISH FAOLIYATINI
TASHKIL ETISHIDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR VA YECHIMLAR**

Qadirova Shahlo Bog‘ibek qizi

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Ellikqal‘a tumani

36-sonli umumiy o‘rta ta‘lim maktabi psixologi

Duschanova Nasiba Ollaberganovna

Xorazm viloyati Shovot tumani 6-sonli

umumiy o‘rta ta‘lim maktabi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada maktab amaliyotchi psixologlarining kasbiy faoliyatini tashkil etish jarayonida uchraydigan muammolar, ularning kelib chiqish sabablari hamda mazkur muammolarni bartaraf etish yo‘llari tahlil qilingan. Shuningdek, psixologik xizmat samaradorligini oshirish, o‘quvchilar, pedagoglar va ota-onalar bilan ishlashda uchraydigan qiyinchiliklar hamda ularning yechimlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: amaliyotchi psixolog, psixologik xizmat, maktab psixologi, psixologik diagnostika, psixologik maslahat, kasbiy faoliyat, ta‘lim muassasasi, psixologik muammo, profilaktika, korreksion ishlar.

KIRISH

Bugungi kunda ta‘lim tizimida amaliyotchi psixologlarning faoliyati alohida ahamiyat kasb etmoqda. Maktab psixologi o‘quvchilarning psixologik salomatligini muhofaza qilish, ularning shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, kasbga yo‘naltirish, profilaktik va korreksion ishlarni amalga oshirish kabi muhim vazifalarni bajaradi. Biroq ushbu faoliyatni tashkil etishda qator muammolar ham uchrab turadi.

Amaliyotchi psixologlar duch keladigan asosiy muammolardan biri hujjatlar bilan ishlash hajmining ko‘pligidir. Turli hisobotlar, ma‘lumotnomalar va rejalashtirish ishlari psixologning asosiy vazifalari bo‘lgan diagnostika, maslahat va korreksion faoliyatga yetarli vaqt ajratishiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Natijada psixologik xizmatning amaliy samaradorligi pasayadi.

Yana bir muhim muammo psixologik xizmatning mazmuni va vazifalari haqida ayrim pedagoglar hamda ota-onalarning yetarli tushunchaga ega emasligidir. Ba‘zan psixolog faqat muammoli o‘quvchilar bilan ishlovchi mutaxassis sifatida qabul qilinadi. Holbuki, psixologning faoliyati barcha o‘quvchilarning psixologik rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan.

Maktablarda o‘quvchilar sonining ko‘pligi ham psixolog ishiga ta‘sir ko‘rsatadigan omillardan biridir. Bir psixologning yuzlab o‘quvchilar bilan ishlashi individual yondashuvni ta‘minlashda qiyinchilik tug‘diradi. Bu esa ayrim

muammolarni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Kasbiy faoliyat davomida psixologlar ota-onalar bilan ham turli qiyinchiliklarga duch keladilar. Ayrim ota-onalar farzandining psixologik muammolarini tan olishni istamaydilar yoki mutaxassis tavsiyalariga yetarli e'tibor bermaydilar. Bu esa olib borilayotgan psixologik ishlarning samaradorligini kamaytiradi.

Maktab amaliyotchi psixologlarining faoliyatida uchraydigan yana bir muammo moddiy-texnik bazaning yetarli darajada shakllanmaganligidir. Psixologik treninglar, diagnostik tadbirlar va individual suhbatlarni o'tkazish uchun qulay sharoitning mavjud bo'lishi ish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun bir qator amaliy choralarni amalga oshirish zarur. Avvalo, psixologlarning hujjat yuritish faoliyatini optimallashtirish va raqamlashtirish muhimdir. Bu ularga o'quvchilar bilan ishlash uchun ko'proq vaqt ajratish imkonini beradi.

Shuningdek, pedagoglar va ota-onalar o'rtasida psixologik madaniyatni oshirish bo'yicha seminarlar, treninglar va targ'ibot ishlari tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Bu psixologik xizmatning mohiyatini to'g'ri tushunishga va hamkorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Psixologlarning kasbiy kompetensiyalarini muntazam rivojlantirib borish ham muhim ahamiyatga ega. Malaka oshirish kurslari, ilmiy-amaliy seminarlar va tajriba almashish dasturlari mutaxassislarning kasbiy mahoratini oshiradi hamda zamonaviy psixologik metodlarni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatini kengaytiradi.

Ta'lim muassasalarida psixologik xizmat uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, alohida psixologik maslahat xonalari tashkil etish va zamonaviy diagnostik vositalar bilan ta'minlash ham ish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Maktabga kelib qolgach, psixologlar ko'pincha amaliyotning ular oldiga qo'ygan muammolaridan dovdirab qoladilar. Shunday ahvolga tushib qolmasligi uchun psixolog avvalo maktabga nima maqsadda borayotganligini aniqlashtirib olishi kerak. Psixologik xizmatning umumiy maqsadlaridan kelib chiqib, psixolog umumiy o'rta ta'lim maktabida quyidagi vazifalarni bajarishi talab etiladi:

1. Bolalarning har-bir yosh bosqichida shaxs sifatida va intellektual jihatdan to'laqonli rivojlanishini ta'minlash, ularda o'z-o'zini tarbiyalash va rivojlantirish qobiliyatini shakllantirish:
2. Har bir bolaga individual yondashuvni va uning psixologik- pedagogik o'rganilishini taminlash:
3. Bolaning intellektual jihatdan va shaxs sifatida rivojlanish jarayonida yuz berishi mumkin bo'lgan chetga chiqishlarni profilaktika qilish.

Shunday qilib, psixolog maktabga avvalo bolalar uchun keladi. Lekin bu psixolog o'qituvchilar bilan ishlamaydi, degani emas.

Psixolog maktabda yengib o'tishi kerak bo'lgan birinchi to'siq - bu maktabning pedagogik jamoasiga qo'shila olishdir. Bordi-yu psixolog bu murakkab organizmga qo'shilib keta olmasa, o'z ishida muvaffaqiyatga erishishi dargumondir. Psixolog adaptatsion davrining qiyin kechishiga bir necha omil sabab bo'ladi. Ko'pincha o'qituvchilar psixologni bolalarni qanday qilib tarbiyalashni, qanday yashashni o'rgatuvchi inson sifatida ko'rib, dastlabki kezlardayoq unga nisbatan salbiy ustanovkani shakllantirib oladilar. O'z- o'ziga ishonchi sust bo'lgan o'qituvchilar psixologni go'yo uning kamchiliklarini oshkor etuvchi shaxs sifatida idrok etib, uni qandaydir inspektor sifatida qabul qiladilar. Bular esa psixologning maktab sharoitiga tez ko'nikib, maktab hayotiga chuqur singib ketishga halaqit beradi. Buning oldini olish uchun psixolog o'qituvchilar bilan o'zaro teng

munosabatlarga kirishishi, ikkala taraf ham o'zini bilag'on qilib ko'rsatmasligi, eng muhimi bir-birini raqib deb hissoblasligi zarur. Shunga erishish kerak-ki, o'qituvchilar psixologni ularga yordam bera oladigan boshqa mutaxassis sifatida qabul qilsinlar.

Maktabdagi ilk qadamlardan oq psixolog ma'muriyatga ularning faoliyat doirasiga nimalar kirmasligini, mo'jizalar ko'rsatish uning qo'lidan kelmasligini tushuntirishi lozim.

O'qituvchi bilan bo'lgan suhbatda u yoki bu bolaning muammosi psixologik muammo bo'lmagani uchun u bo'yicha hech narsa qila olmasligini tan olishdan qo'rqmaslik kerak. Dastlabki qadamlarni qo'yishda ota - onalar bilan aloqa o'rnatish juda muhim. Dastlabki aloqa ixtiyoriy xarakterda bo'lishi va o'zi murojaat qilgan ota-onalar bilan amalga oshirilishi kerak. Buning uchun psixolog alohida kun va soatlarni ajratishi lozim.

Demak, umumiy o'rta ta'lim maktabida ishni boshlashdan avval psixolog [4]:

1. O'zining pedagoglar jamoasi va maktab ma'muriyati bilan bo'lgan munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yishi.
2. O'z ishining asosiy maqsadi - bu bolaning optimal rivojlanishini ta'minlash ekanini doim yodda saqlashi.
3. O'zining faoliyatida profilaktik ishga u bilan bevosita bog'liq bo'lgan diagnostik va rivojlantiruvchi ishga alohida e'tibor bilan qarashi lozim bo'ladi.

Demak, psixologning zamonaviy funksional vazifalari quyidagicha:

- a) o'quvchilarning (tarbiyalanuvchilarning) muassasalarda tarbiyalash va o'qitish jarayonida ruhiy, jismoniy (somatik) va ijtimoiy farovonligini muhofaza qilishga yo'naltirilgan kasbiy faoliyatni amalga oshirish [6];
- b) Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyaga muvofiq shaxs huquqlarini himoya qilishga, ta'lim muassasasi ijtimoiy sohasini uyg'unlashtirishga ko'maklashish va ijtimoiy jihatdan ko'nika olmaslik hollari yuzaga kelishining oldini olish bo'yicha tadbirlarni amalga oshirish;

d) o‘quvchilar (tarbiyalanuvchilar) rivojlanishiga to‘sqinlik qilayotgan omillarni aniqlash va turli ko‘rinishdagi psixologik yordam (psixokorreksiya, rehabilitatsiya va maslahat) berish bo‘yicha tadbirlarni amalga oshirish, o‘quvchilar (tarbiyalanuvchilar), ota-onalar (ularning o‘rnini bosuvchi shaxslar), pedagogik jamoaga aniq muammolarni hal qilishda yordam berish;

e) turli yo‘nalish va maqsadlardagi psixologik diagnostikalarni o‘tkazish, ruhiy, jismoniy va aqliy, qobiliyat, moyillik, imkoniyat kabi sifatlarni aniqlash uchun testlar o‘tkazish, test natijalarini tahlil qilish va baholash;

f) bolalarni birinchi sinfga qabul qilish komissiyasi tarkibida bolalarni olti yoshdan o‘qishga tayyorligini aniqlashda ishtirok etish va boshqalar.

Takliflar: 1. Psixolog quyidagilarni bilishi uchun amaliy seminarlar tashkil etishi lozim:

a) amaldagi umumiy o‘rta ta’lim sohasidagi, bolalar huquqlarini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni;

b) jamoadagi ijtimoiy-psixologik muhitga ta’sir ko‘rsatuvchi omillarni;

d) umumiy va ijtimoiy psixologiya, yosh psixologiyasini, tibbiy psixologiya, maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar psixologiyasi xususiyatlarini, bolalar neyropsixologiyasini;

e) psixodiagnostika yutuqlarini, individual farq psixologiyasini, defektologiya asoslarini, psixoterapiya, psixogigiena, kasbga yo‘naltirish va mehnat psixologiyasini;

f) tashxislash metodologiyasi va metodikasini, psixopatologiya, individual va guruhlar bo‘yicha kasbga maslahat berishning zamonaviy metodlarini, bolaning me‘yoriy va noto‘g‘ri rivojlanishini tashxislash va tuzatishni, xulq etikasi va madaniyatini;

2. Psixolog lavozimiga qo‘yilgan malaka talablari: kamida bakalavr darajasidagi maxsus psixologik yoki oliy pedagogik ma’lumotga ega bo‘lish.

XULOSA

Maktab amaliyotchi psixologlarining faoliyati ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ularning ish faoliyatini tashkil etishda uchraydigan muammolarni o‘z vaqtida aniqlash va bartaraf etish psixologik xizmat sifatini oshirishga xizmat qiladi. Psixolog, pedagog, ota-ona va ta’lim muassasasi rahbariyati o‘rtasidagi samarali hamkorlik, zamonaviy yondashuvlardan foydalanish hamda qulay ish sharoitlarini yaratish psixologik xizmatning samaradorligini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent, 2018.
3. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.
4. Shoumarov G‘.B. Psixologik maslahat asoslari. – Toshkent, 2019.

5. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
6. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining psixologik xizmat faoliyatiga oid me’yoriy hujjatlari.
7. Nemov R.S. Psixologiya. – Moskva, 2018. Содиқова, А. (2023). New Uzbekistan–The Value of Membership in the
8. Continuous Education System. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 31(31).
9. Sadikov, E. T. (2021). SPECIFIC PECULIARITIES OF TEACHING AND EVALUATING PRAGMATIC SPEECH ACTS THROUGH THE LISTENING
10. SKILLS. *EPRA International Journal of Research & Development (IJRD)*, 6(12),1.
11. Tursunovich, S. E. (2021). Teaching Pragmatics to Uzbek Learners of English. *Middle European Scientific Bulletin*, 19, 120-122.
12. Sadikov, E. T. (2021). ESTABLISHING CONNECTIVITY BETWEEN GRAMMAR SKILL APPROACH AND SPEECH ACTS. IS PRAGMATICS IN OR OUT?. *ВЕСТНИК МАГИСТРАТУРЫ*, 52.
13. Sadikov, E. (2022). LANGUAGE CONTACT SITUATIONS AND PRAGMATIC FACTORS. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 25(25).